

אצחוק

מה בעצם
אצחוק אותנו?

ששון, ליצנות. כל המילים באותו אזור "חיוג" אבל עם משמעות שונה והיכולות להבחין בהבדלים היא יכולת עדינה.

תחילה ננסה להבין מה ההבדלים בין המילים: ששון, שמחה וצחוק.

אדם שמח כשנתמלא חסרונו.

אדם שש כשחסרונו עתיד להתמלא: "ושאבתם מים בששון"- שאיבת המים מבשרת שהצמא ירווה (בלשון עתיד), אך עדיין לא נתמלא החיסרון.

והנה, כאשר חסרונו של האדם מתמלא באופן כזה שהשמחה הנובעת מכך רבה ממה שהוא יכול להכיל הוא צוחק.

לא כל צחוק הוא אותו דבר. אנחנו רגילים לקשור צחוק לשמחה, אבל למעשה אלה שני דברים שונים. שמחה היא מצב פנימי, צחוק הוא ביטוי או תגובה. אדם יכול להיות שמח מאוד ולא לצחוק כלל, והוא יכול לצחוק גם בלי שמחה. שמחה יכולה להיות שקטה מאוד. היא יכולה להיות תחושת מלאות, הכרת תודה, חיבור או משמעות גם בלי שום בדיחה או קול של צחוק. אם הצחוק הוא תגובה רגעית, השמחה היא מצב מתמשך.

בתוך עולם המושגים הזה מופיע גם המושג "ליצנות". ספר תהילים נפתח בפסוקים: "אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך חטאים לא עמד ובמושב לצים לא ישב" (מזמור א'). מעניין שה"לץ" מופיע כבר בפסוק הפותח של ספר תהילים. הליצנות כאן אינה סתם היכולת להתבדח או להנות מהומור. במקרא ובספרות החכמה, ה"לץ" הוא פעמים רבות אדם שמתייחס לדברים בבוז, בלעג או בציניות ואינו מוכן לקבל תוכחה. והמזמור מציע ואפילו דורש לא לשבת בקרבם. אם כל משמעותו של ספר תהילים לגרום לאדם להתבוננות כנה באלוקות, בעצמו, בעולם, אז העצה היא לא להיות "לץ", לא לבוז לכל מה שחשוב. הלץ בז לדברים רציניים ובדרך זו מרחיק אותם ממנו ופוטר את עצמו ממחויבות אליהם בכך שהופך אותם לבדיחה. אך לא כל דבר ראוי להיות בדיחה.

הלץ פעמים רבות מסוכן יותר מהרשע כי בעוד שאת הרשע קל לזהות כרשע ולהתרחק ממנו, הלץ מחופש לאדם חכם, מרשים, שנון והוא מושך אחריו אנשים. הליצנות יכולה ליצור מרחק. ברגע שאני הופך משהו לבדיחה, אני כבר לא חייב להתמודד איתו, אפשר לצחוק על אדם, על רעיון, על אמונה, על תקווה ובאמצעות הליצנות עליהם להקטין אותם. הצחוק של הליצנות נוטל מהדבר את משמעותו, מרוקן אותו.

הליצנות מקטינה את הדבר, בעוד שהשמחה מאפשרת לאדם לשהות בתוך הדבר, למצותו. והצחוק? הוא יכול ללכת לשני הכיוונים. הוא יכול להיות צחוק שמבטל ומרחיק והוא יכול להיות צחוק שנובע מעודף של שמחה, הקלה, פליאה.

יש צחוק שמקטין את המציאות ויש צחוק שנוולד מפני שהמציאות התגלתה כגדולה הרבה יותר ממה שחשבנו. יש צחוק שאומר: "שום דבר לא באמת חשוב" ויש צחוק שאומר: "לא האמנתי שזה עוד יכול לקרות". ואולי בין שני סוגי הצחוק האלה נמצאת הבחירה שלנו- האם להשתמש בצחוק הזה כדי לא להאמין או להשאיר בתוכנו מקום לכך שיום אחד עוד נצחק דווקא משום שמה שלא העזנו להאמין בו, הפך למציאות: "אז ימלא שחוק פיננו..." .

אולי זו ההזמנה בפסוק "אז ימלא שחוק פיננו..." , לחיות כאנשים שאינם מתעלמים מן המציאות, אבל גם אינם נותנים לה לקבוע מראש את גבולות האפשרי. להשאיר בתוכנו מקום ל"אז" כדי להגיע לרגע שנביט לאחור על דבר שפעם נראה בלתי אפשרי ונצחק.

אנחנו צוחקים כמעט בכל יום. לפעמים ממשו מצחיק, לפעמים ממבוכה, לפעמים דווקא ברגע שבו הכל כבר גדול עלינו. יש צחוק שמקרר בין אנשים, צחוק שמסתיר, צחוק שפוגע וצחוק שמגיע אחרי מתח גדול ומשחרר אותו ברגע אחד.

אבל מהו בעצם צחוק?

למה הגוף שלנו מגיב דווקא כך? ומה הצחוק מספר על הדרך שבה אנחנו פוגשים את המציאות? צחוק נולד פעמים רבות מן הפער, בין מה שחשבנו שיקרה לבין מה שקרה. בין ההיגיון לבין האבסורד, בין מה שנראה אפשרי לבין מה שהתברר כאפשרי בכל זאת.

הדמות המקראית שמלמדת אותנו את מובנו הטהור של הצחוק היא שרה אימנו.

פעמיים שרה צוחקת במקרא, בפעם הראשונה מדובר בצחוק של חוסר אמון: המציאות שמציעים לה רחוקה כל כך ממה שהיא מכירה, והתגובה לכך היא צחוק "ותצחק שרה בקרבה..." (בראשית, י"ח, י"ב) בפעם השנייה הצחוק מופיע אחרי לידת יצחק בנה: "צחוק עשה לי אלוהים, כל השומע יצחק לי" (בראשית כ"א, ו')

אותה אישה, אותו נושא והצחוק מעט שונה. הצחוק הראשון אומר: "זה לא יכול להיות" ואילו הצחוק השני אומר: "אני לא מאמינה שזה קרה לי".

לפעמים אנחנו צוחקים דווקא במקום שבו המציאות שוברת את הגבולות שהצבנו לה.

ישנה תיאוריה בפסיכולוגיה ובפילוסופיה של ההומור שנקראת "תיאורית אי-ההלימה" (Incongruity Theory). הרעיון הבסיסי שלה פשוט ומעניין- המוח שלנו כל הזמן מנבא מה עומד לקרות. כשאנחנו שומעים סיפור, רואים סיטואציה או מנהלים שיחה, אנחנו בונים באופן אוטומטי ציפייה להמשך. צחוק יכול להופיע פתאום כשקורה משהו שלא מתאים לתבנית שיצרנו ואז נוצר פער בין מה שציפינו שיקרה לבין מה שקרה בפועל.

הרבה בדיחות מבוססות על עיקרון זה.

בעברית אין מילים נרדפות, כל מילה היא בעלת משמעות עדינה משלה. יש הבדל בין המילים : ראייה, הסתכלות, התבוננות. יש הבדל בין המילים: אור, זוהר, נוגה, ויש הבדל בין המילים: שמחה, צחוק,